

NOLA ETA NORENTZAT EGINA LIBURUA

Donostia, 1980-VI-27

Patxi Altuna

Ni baino lehen mintzatu diren hizlariak neurtu dituzte eta pixatu gaur Euskaltzaindiak jendartera dakarren nere liburu honen alde onak txarrak eta, egia esan, gauza gutxi dut horien esanei erasteko eta berretzeko. Ni mintza nintekeen baino hitz zuhurragoz eta alderdikeria gabekoagoz mintzatu dira. Hirurei eskerrak demazkiet biziki. Hainbestez nahiago nuke bilera hau hemen amaituko balitz eta horien esanek eragin dizueten aho-zapore gozoa garrazteko eta mintzeko bide ez balira nere hitz tentelok. Ohitura denez gero, ordea, liburuaren egileak ere hitz batzuk lardaskatzea, utzi nazazue, arren, liburuaren sorrera nolakoa izan den eta norentzat taxutu dudan laburkiro zuei aditzera ematen.

Liburu honen sorrera, noizbehinka sortzen diren zenbait haurrena bezalaxe, besceren sorrerari lotua dagokio. Bizkiak, baita hiruzkiak ere, izan ohi dira zenbait haur eta liburu honek ere bera mundura baino lehen izan du beste bi haurride ia batera sortua. Lehenari zor diote sortzea beste biek. Hauxe esan nahi dizuet: nere lehen xedea dotore tesia egitea izan zen eta huraxe da, hain zuzen, hiruzkiaren lehen liburua eta senide zaharrena. Hura egin ondoren, Etxepareren HIZTEGI osoa eta EDIZIO KRITIKOA ere taxutzeko gaia bildua nuela ikusirik, beste biak munduratzeko gogoia erne zitzaidan. Lehena gabe ezingo nituzkeen, nik uste, beste biak behar bezala oratu.

Baina gaur hemen hirugarrena aurkezten delarik, honen xehetasun eta argibide batzuk emango dizkizuet soilik. Liburuaren izenburutik bertatik hasten naizelarik, EDIZIO KRITIKOA zergatik izendatu dudan eman nahi dizuet aditzera. Batek baino gehiagok galdutako bait du, agian, eta galdatu bait dit dagoeneko, nola litekeen EDIZIO KRITIKOA, Etxepareren liburuaren argitaraldi bakarreko ale bakarra gureganaino heldu delarik eta horrenbestez hemen aukerarik eta osakuntzarik egiten ibili behar ez zelarik, bat baino argitaraldi gehiagotakoak direnean eta aldakuntzak dituztenean egin behar izan ohi denez. Hala da, noski; hemen ez dugu zer hautaturik eta zer inausirik, ikusi batera bederen. Etxepareren obra pixka bat ezagutzen duenak badaki, halaz ere, zenbait pasarte ilunxko baduela eta horiek lehengo mendeetan eta gure honetan, batez ere, aztertu dituzten filologoak ez direla iritzi bereko pasarte horiek argitzeko eta azaltzeko moduz. Baina ez da hori bakarrik, horrek beste gabe ez bait luke testoa bera ezertarako auzitan jarriko. Noiz edo behin testoa bera nola irakurri behar den eta honako edo harako hitz hura, dagoen dagoenean zentzurik ez bide duelako, inprentako hutsa ote den ala ez eta hainbestez aldatu egin behar ote den ala ez ere, eztabaidako gai gertatzen da. Hitz batean esateko, testoa bera dago han edo hemen auzitan.

Adibide bakarra aipatuko dizuet: Ilgarren kantuko 53garren bertsoak honela dio: *Bana vistaz hilcen çuyen nahicari saxuya* eta, beste gehiagotan ere gertatu ohi denez, *hilcençuyen* batera idatzirik bait dago faksimilean, batek ez daki *cençuyen* (hots, *zenuien*, gure *zentzuen*) irakurri behar den hor, Lafonek nahi duen bezala ala *hilzen zuien*, Akesolok eta biok uste dugunez. Nolanahi den, ni beste arrazoi batek bultzatu nau batikbat EDIZIO KRITIKOA izena liburuari ezartzera: Lafonen beraren usteak. Beste lan gehiagoren artean bat utzi zigun hizkuntzalari bikain eta Etxepareren ikertzailerik hoberen hark, honelako izenburua zuena: “Notes pour une édition critique...”. Argi dago, beraz, Lafonek *edizio kritikoa* egin zitekeela uste zuela eta, uste izateaz gain, egunen batean inor hartara berotzen bazen —tamala da bera ez ausartu izana hura egitera!—, ia berrehun ohar eta argibide utzi zizkion.

Zer esanik ez, Lafonek artikulu horretan eta gainerakoetan egin zituen ohar guztiak begien aurrean edukitzeaz gain, bildu eta neure liburuan sartu ere egin ditudala, ia batere baztertu gabe. Horrek ez du esan nahi, noski, guztiokin bat natorrenik eta dudamudazko iruditu zaizkidanean eztabaidatu gabe neureganatu ditudanik. Ez, noski. Baina bai, esan nahi du, liburuaren paratzeko laguntza izugarria eman didatela. Lafon izan da, duarik gabe, ikertzaile guztien artean gure poetarik zaharrena hobekien ezagutu duena; haren hizkeraz eta metrikaz argibiderik zehatzenak eta zorrotzenak egin dituena. Ez da, ordea, beharrik bakarra izan; izan du aitzindaririk eta ondorengorik eta hauen lanez ere baliatu naiz liburuaren oharrak egiterakoan. Aipa ditza-dan, besteak beste, Schuchardt, Stempf, Lewy, Van Eys eta geure etxeko ditugun Akesolo eta Mitxelena. Lagun askoren ekarlanak sorrerazi du, beraz, honako liburu hau.

Etxepareren grafia bera, faksimilean datorrena deus ere aldatu gabe, dakar liburu honek ezkerreko orrialdeetan eta horren gaurko grafia —ez, noski, euskara batura aldatua, baizik Etxeparek berak hura bera, gure gaurko letrez baliatuko balitz, emango ligukeen modura— eskuinekoetan. Bi grafia horien arrazoia eta bakarraren, baten nahiz bestearen, aski ez izana, guztiok ulertzen duzue. Gaurko grafiazko idaztan-kera beharrezko zen, noski, euskaldun guztiak ez bait daude ohituak antzineko autoreen grafia irakurtzera eta nekezago egiten bait zaie. Ikerlanik egin nahi duenak, oster, ez dauka zer fidaturik inork egin duen transkribapenez eta nahitaezko du maiz hitzak autore zaharrak idatzi zituen era berean ikustea eta ikertzea. Horregatik ezarri ditut bi grafiak. Ez diot liburuari, ordea, gaztelaniazko itzulpenik erantsi, gaztelaniara nahiz frantsesera lehendik ere Akesolo jaunak eta Lafonek eginak baditugulako; beste hizkuntzetan ere antzineko idazleen horrelako argitaraldiak egiten direnean, inoren hizkuntzazko, are gutxiago euskarazko, itzulpenik eman ohi ez delako; nik gogoan izan ditudan irakurle-ikasleek horrenbeste euskara badakitelako; eta azkenik, liburuia lodiagotu eta garestiagotu egingo zukeelako.

Gogoan, izan ere, irakurle-ikasle xeheak eta arruntak izan ditut gehienbat, ez hizkuntzalariak. Honelako liburu batetan ez da lekurik izaten teoria orokorrak agertzeko nahiz eztabaidatzeko, eta nik ere ez dut hemen horrelakorik egin. Hori nahi duenak lehen liburura jo beharko du, han ematen bait dut zehazkiro aditzera. Etxepareren metrikaren, morfosintaxiaren, euskal ritmoaren eta abarren berri xehe eta zehatzik. Hirugarren liburu honek lehenaren errainua ageri du, halaz ere, eta ezin zitekeen bestela izan, biek aztergai bera eta sortzaile bera izan dutenez gero. Lehenean proposatzen dudana teoria orokorraren aplikazioa da, nolazpait esateko, hirugarren honek dakartzan orripeko ehunka oharretan ikasleari eskaintzen diodana. Aski oparo, ene ustez; oparoegi, agian, inoren ustez, ez bait dut iruzkindu gabe utzi —jakinaren gai-

nean ez, bederen— inolako nekerik, ardailarik eta trabarik ikasleari sor ziezaiokeen punturik. Bertsoz bertso, ia hitzez hitz dago aztertua Etxepareren obra osoa. Ez, ordea, Stempf-ek bezala (*Munduyan*: inesivo singularra; erroa *mundu-*; *-an*, kasu atzizkia; *-y-*, erroaren azken bokalea eta atzizkiaren lehena bakantzeko letra; esanahia, “en el mundo”) horrelako zehaztasunez ez, noski, lehen esan bezala euskara badakitenak eduki bait ditut nik gogoan, eta Urkixok Stempf-ez esan zuenaz balia nadin, hots, benediktino baten lantegia burutu zuela— ni ez bait naiz benediktinoa. Badakit Willbur Ameriketako hizkuntzalaria ere halako zerbait prestatzekotan dabilala. Nik, haiek ez bezala, hori eta askoz gehiago dakiten ikasleentzat paratu dut neurea eta xehetasun horiek bazterturik morfosintaxiaren eta metrikaren aldetik nabarmen iruditu zaizkidan oharrez hornitu dut liburua.

Zenbait puntutan neure iritzien aldeko eta sendogarri eta, bereziki, Etxepareren zenbait berezitasun Etxeparerenak bakarrik ez, baizik garai hartako beste euskalki batzuenak ere bazirela agerian ipintzearren, Leizarraga, Axular, Oihenart, Tartas, Ziburuko Etxeberri eta abarregandik harturiko exenpluak aipatzen ditut. Batak beste-are argitasun handia ematen dio, izan ere; baita, egia esateko, bakoitzaren ezaugarri eta berezitasunak hobeki ezagutzeko inoiz laguntzen ere.

Eta besterik ez; hobe da ene orde z liburua bera mintza dadin eta liburuak eman diezazuen aditzera nolako idazlea zen gure literaturaren aitagoia. Eskerrak azkenik Euskaltzaindiari bere EUSKARAREN lekukoak deritzan bilduman nere liburua sartu nahi izan duelako eta hemen bildu zaretan guztioi harrera atsegin hau egitera etorri zaretelako. Gabon!